

KÂ'B B. MALİK EL-ENSÂRÎ VE TEBÛK SEFERİYLE İLGİLİ DURUMU

Dr. Bahattin KÖK

Malik oğlu Kâ'b, (Allah ondan razı olsun) Medineli olup Hazrec kabilesindedir. Soyu, Kahtanlılardan başlamak üzere Hazrec kabilesinin bir bölümüne temel teşkil eden İbnu Selimeh'e kadar dayandırıldığından "es-Selemi" nisbeyiyle de anılmaktadır¹. Künyesi, Ebû Abdillah olarak bilinmekte ve bu künyenin kendisine Hz. Peygamber (s.a.) tarafından verilmiş olduğu kaydedilmektedir². Bazı kaynaklarda ise, künyesinin Ebû Abdirrahman, Ebû Muhammed ve Ebû Beşîr şeklinde geçtiği görülmektedir³.

Kâ'b, Cahiliyyet devrinde de şairliği ile şöhret bulmuştu. Onun, bu dönemlerde Evs ve Hazrec kabileleri arasında sürüp giden sürtüşme ve savaşlarda etkili bir davranış içinde bulunduğu bildirilmektedir⁴. İslâmiyet'i Hicretten önce kabul etmiş; çok mühim sonuçları görülmüş olan, yetmiş beş dolayında kişinin katıldığı İkinci Akabe Biatında (M. 622) bulunmuş ve Allah'ın Elçisi'ne (s.a.) biat etmiştir⁵.

Meşhur Sahâbilerden Kâ'b, Medine döneminde Hz. Peygamber'i (s.a.) dolayısıyla İslamiyet'i ve Müslümanları şiiirleriyle destekleyen üç büyük şairin ikincisidir. Bu şairlerden diğer ikisi ise Hassân b. Sabit (ölm. 54/674) ve Abdullah b. Ravâhah'dır (ölm. 8/629)⁶.

1. İbnu'l-Eşir el-Cezerî, el-Lubâb fi Tehzîbi'l-Ensâb, Beyrut, ts. III, 129; İbnu Hacer el-Askânî, Tehzîbu't-Tehzîb, Haydarabat, 1326, VIII, 440; Hayruddin ez-Zırıklî, el-Alâm, 3. baskı, Beyrut 1390/1970, III, 172.

2. El-Merzubânî, Mucemu's-Şuârâ, nşr. S. Krenkovv, 2. baskı, Beyrut 1402/1982, s., 342; a.g. melf., Tehzîbu't-Tehzîb, VIII, 440; aynı melf., el-İşâbeh fi Temyizi's-Şahâbeh, Mısır, 1328, III, 302; Şemsuddin Samî, Kâmûsu'l-Alâm, İstanbul, 1896, V, 3867.

3. Bkz. a.g. melf., Tehzîbu't-Tehzîb, III, 440.

4. Fr. Buhl, İ.A., İstanbul, 1955, VI, 4; ez-Zırıklî, a.g.k., VI, 85; Şubhî es-Şâlih, Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuhu, Beyrut, 1385/1966, s. 356.

5. El-Merzubânî, a.g.k., s. 342; a.g. melf., el-İşâbeh, III, 302; İ.A., VI, 4; ayrıca 2. Akabe Biatıyla ilgili olarak bkz., Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Keşîr, es-Siretu'n-Nebeviyyeh, Beyrut, 1396/1967, II, 192-212.

6. Hassân b. Şâbitle ilgili olarak bkz., Bahattin Kök, Hassân b. Şâbit'in, Şiiirleriyle İslâm'a Hizmetleri, A. Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1986, 6. sayı.

Hicretten sonra Muhacirlerle Ensar arasında gerçekleştirilen kardeşlik sırasında Kâ'b, ilk Müslümanlardan meşhur Sahabi, Talha b. Ubeydillah (ölm. 36/656) ile kardeş olmuşlardı⁷. Bazı kaynaklarda, Kâ'b'ın kardeş edindiği kişinin ez-Zubeyr b. el- 'Avvâm (ölm. 36/656) olduğu geçiyorsa⁸ da doğru değildir; çünkü el-Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde bu kardeşliğin ez-Zubeyrle değil Talhah (Allah her ikisinden de razı olsun) ile yapıldığını destekleyen işaretler bulunmaktadır⁹.

Hz. Peygamber (s.a) in şairi Kâ'b, Bedir ve Tebük seferleri dışında Peygamber'in (s.a) bütün seferlerine ve savaşlarına katılmıştır. Bedir savaşına katılmayışını, bu sefere savaşma gayesiyle çıkılmadığı, harbin yapılacağı bilinmediği ve yalnızca Kureyşlilerin kervanını gözetlemenin hedef alındığı düşünüldüğünden söz konusu seferden geri kaldığını, kaynaklardaki ifadesinden anlamaktayız. Yine kendi beyanına göre, zaten Peygamber (s.a.) Bedir savaşına katılmayanlardan hiç kimseyi azarlamamıştı demektedir¹⁰.

Uhud savaşında (3/625) Müslümanların yenik düşüp dağıldığı bir sırada şehid edildiği iddia edilen Hz. Peygamber'i (s.a.) ilk önce gören ve Müslümanlara müjdeleyen Kâ'b olmuştur. O şaşkınlık içerisinde, Hz. Peygamber (s.a.) parmağını ağzına götürerek Kâ'b'a "sus" anlamında işaret vermesine rağmen O, sevincinden kendisinden geçerek Müslümanlara bu müjdeyi duyurmakta ve onları yüksek sesle çağırıyordu¹¹. Allah'ın Elçisi (s.a.), o sırada Kâ'b'ın sarı veya bir kısmı sarı olan zırhını ondan isteyerek giyinmiş, kendi zırhını da çıkarıp Kâ'b'a vermiş, Kâ'b da o zırhı giyinmişti. Kâ'b, bu savaşta can siperane savaşmış ve tam on yedi yerinden yara almış bulunmaktaydı¹².

Hz. Peygamber'in (s.a.) şairi olma vasfını kazanmış olan üç önde gelen şairin ikincisi olan Malik oğlu Kâ'b, Cahiliyyet döneminden beri devam ettirdiği şairlik yeteneğinden İslâmî dönemde de yararlanmış ve bu sayede müşrik şairlerine etkili karşılıklar vermiştir. Medine döneminde, müşrik şairlerin Hz. Peygamberi (s.a.) ve Müslümanları dillerine dolayan hicivlerinin bir birini kovalaması üzerine Hassân b. Sâbit , Kâ'b b. Malik ve Abdullah b. Revahah

7. Ş. Samî, a.g.k., V, 3867.

8. A.g. melf., Tehzîbu't-Tehzîb, VIII, 441.

9. Bkz. el-Buhârî, Sahîhu'l-Buhârî, Mısır, ts., VI, 8; Muslim, Sahîhu Muslim, Mısır, 1380/1960, VIII, 110.

10. El-Buhârî, a.g.k., VI, 4; Muslim, a.g.k., VIII, 106; İbnu'l-'Asâkir, et-Târîhu'l-Kebîr, Şam, 1329, I, 108.

11. İbnu İshâk, Siretu İbni İshâk, nşr. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981/1401, s. 309; Taqıyyuddîn Ahmed b. 'Alî elMakrîzî, İmtâ'u'l-Esmâ', Kahire, 1941, I, 129.

12. El-Makrîzî, a.g.k., I, 129.

13. Muhammed b. 'Abdi Rabbîhi, el-'İkdu'l-Ferîd, Kahire, 1385/1965, V, 283; Ş. Samî, a.g.k., V, 3867; ez-Zırıklî, a.g.k., VI, 85.

onlara karşı çok etkili bir mücadele vererek onları, susturma hedefine ulaşımlar; şiirle yapılan bu söz savaşının da Müslümanlar tarafından kazanılmasını sağla-
mışlardır¹⁴. Bu şairlerden Hassân, Kuryşin soyu ile ilgili pürüzlü noktalar üzerin-
de duruyor, Abdullah b, Revahah, onların mançsızlıkları üzerinde duruyor,
bu sebeple onları ayıplıyor, Kâ'b ise, onları yapılacak savaşlarla korkutuyor,
kendilerine olan güven duygusunu sarsıyordu¹⁵.

Müslümanlarla müşrikler arasında geçen bu söz savaşıyla ilgili olarak Hz.
Peygamberle (s.a.) Kâ'b arasında şöyle bir konuşmanın geçtiği rivayet edilmek-
tedir:

Kâ'b, "Şüphesiz ki, Allah'ın şiir hakkında indirdiği âyeti artık biliyoruz"¹⁶
deyince, Allah'ın Elçisi (s.a.) de O'na, "Şüphesiz ki, mü'min kılıcıyla ve diliyle
mücadele eder. Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sanki siz bu
şiirlerle onlara ok yağdırıyorsunuz."¹⁷ buyurur.

Özellikle Kureyşlilerle yapılan bu şiir savaşında Müslüman şairlerin büyük
bir başarı kazandığını görüyoruz. Onların bu gayretleri sayesinde, Müşrik şair-
lerinin Arap kabileleri üzerindeki etkileri hiçe indirildiği için Hz. Peygamber
(s.a.) şairlerine çok ehemmiyet vermekte, fırsat buldukça onların kasidelerini can
kulağıyla dinlemekteydi. Bu hususla ilgili olarak konumuz olan Sahabi Şairle
Hz. Peygamber (s.a.) arasında bazı canlı rivayetlerin nakledildiğini görüyoruz.
Bu rivayetlerden bir kaçına dokunmak suretiyle bu hususun daha açık bir görü-
nüm sergilemesine çalışalım.

Bir gün Allah'ın Elçisi (s.a.) Malik oğlu Kâ'b'ın kapısının önünde durunca,
durumu farkeden Kâ'b hemen huzuruna çıkar. Hz. Peygamber (s.a.) O'na "şiir
inşad et" buyurur; O da, O'nun huzurunda şiirini okur. Şirin okuma işi bitince
yine O'na "oku" buyurur; bunun üzerine Kâ'b da aynı şiiri üç kez tekrar eder.
Söz konusu kasidenin, yerini bulduğunu belirtmek için Yüce Peygambekr (s.a.),
O'na dönerek, "işte bu, onlara okların saplanmasından daha etkilidir" der¹⁸.

Yine bir gün Kâ'b Mescid'de şiirlerini okurken Hz. Peygamber (s.a.) içeri
girer; Kâ'b O'nu görünce çok utanır. Allah'ın Elçisi (s.a.) O'na "ne ile meşgul-
dun" diye sorar, Kâ'b da "şiir inşad ediyordum" şeklinde karşılık verince, Hz.
Peygamber (s.a.), "o halde inşad et" buyurur; O da şiirlerini okumaya başlar.
Kâ'b'ın şiirlerini dikkatlice dinleyen Hz, Peygamber , (s.a.). "Aslımızdan söz
etmemiz her türlü takdirin üstündedir" anlamındaki bir beytin geçmesi üzerine,

14. Bu hususla ilgili olarak bkz., B. Kök, a.g. dergi, 6. sayı.

15. Ş. Sami, a.g.k., V, 3867.

16. Kur'an, Şu'arâ, 224-227.

17. Veliyyuddin M. b. Abdillâh et-Tebrizî, Mişkâtü'l-Meşâbih, Dimaşk, 1380/1961, II, 527;
Ebû'l-Ferec el-İsfehânî, Kitabu'l-Eğâni, Beyrut, 1378/1958, XVI, 165.

18. El-İsfehânî, a.g.k., XVI, 170.

O'na "Aslımızdan söz etmemiz yerine Dinimizden söz etmemiz de" buyurmak suretiyle bir düzeltme yapılmasını ister¹⁹.

Yukarıda geçen, dikkate değer bu rivayetten, Peygamber'in (s.a.), Ashabını nasıl bir dinî terbiyeden geçirdiğini görmekteyiz. Diğer taraftan, okunan şiirlerin başka bir yerinde her hangi bir düzeltme yapılmadığına göre söz konusu şiirin bütünüyle tasvip edildiği kanaatine varmaktayız.

Saadet Asrı tarihinde üstün bir yeri bulunan Kâ'b'ın, şiir san'atındaki gücünü, yaptığı mücadelelerindeki azim ve kararlılığını aşağıdaki beyitlerinden daha iyi anlayabiliyor ve bu alandaki üstün kudretini daha iyi takdir edebiliyoruz.. Şair, ve yiğit insan Kâ'b, içindeki yiğitlik gücüyle şairlik duygusunu birleştirince sözüyle kılıcını birbirine denkleştirebilmektedir. O, bu haliyle bir çok tarihçi ve edebiyatçının dikkatini üzerine çekmiştir. Hendek savaşıyla (5/627) ilgili kasideinden alınan aşağıdaki beyitlerinde Kâ'b, Müslümanları överek düşmanlarına şöyle göz dağı veriyor:

"Tutuşup yanmakta olan kamışların çatırtısı gibi, birbirini parça parça eden kılıç vuruşları kimin hoşuna giderse Mezdala Hendek'in temeli arasında, kılıçları bilinen aslanlar yatağına gelsin".

"Kısa gelip ulaşmadığı an adımlarımızla ilerleyip kılıçlarımızı düşmana ulaştırır ve böylece yetişmediği takdirde biz bu kılıçları düşmana yetiştirmiş oluruz"²⁰.

Malik oğlu Kâ'b'ın, mana olarak aldığımız bu son beyitinin, bu sahanın uzmanları tarafından, kişinin savaşta kavmini vassettığı en şerefli, en yiğitçe ve Arapların söylediği en kuvvetli iftihar beyti olarak nitelendirildiğini görüyoruz²¹.

Kâ'b'ın, yine Hendek savaşı sırasında söylediği bir kasidenin son beytinde, şiirle yürüttüğü bu etkili savaşın bir güzel örneğini daha sergilediğine şahit oluyor ve O'nun bu sahadaki gücünü bir kere daha takdir ediyoruz. Büyük şair Kâ'b, söz konusu olan o beytinde Kureyşlilere şöyle sesleniyor:

"Sahîneh²², Rabbisine üstün gelmek için geliverdi, ama boşuna; çünkü her şeye galip gelene (Allah'a) üstün gelmeye uğraşanlar hiç şüphesiz yenileceklerdir²³.

19. Aynı k., XVI, 169-170.

20. Beyitlerin asılları için bkz. el-İsfehâni, a.g.k., XVI, 169-170; Ebû Ali İsmâ'îl b. el-Kâsım el-Kâli, Kitabu Zeyli'l-Emâli ve'n-Nevâdir, Mısır, 1344/1926, s. 30; Ebû 'Ubeydillah 'Abdullah b. 'Abdilaziz, Kitabu't-Tenbih, Mısır, 1344/1926, s. 63,92; Ibnu Keşir, a.g.k., III, 257,258.

21. El-Kâli, a.g.k., s. 30; el-Merzubânî, a.g.k., s 342.

22. Bu deyimle Kureyşliler anlatılmaktadır. Çok sıcak yemek yediklerinden Araplar onlar hakkında bu deyim kullanmışlardır. (bkz. Ibnu Keşir, a.g.k. III, 257).

23. El-Merzubânî, a.g.k., s. 342; Ibnu Keşir, a.g.k., III, 257; 'Abdulkadir el-Bağdâdi, Hizânetu'l-Edep, Bulak, 1093, I, 201; Ibnu'l-'İmâd, Şezeretu'z-Zeheb, Beyrut, ts. I, 56.

Kâ'b'ın bu son beytini dinleyen Hz. Peygamber (s.a.), O'na, "Ey Kâ'b! Şüphesiz ki, Allah senin bu sözüne karşı sana teşekkür etti." buyurmuştur²⁴. Yine durumu teyid eden başka bir rivayette ise, Allah'ın Elçisi (s.a.) O'na, "Ey Kâ'b! Rabbın senin söylediğin o beyti unutmanıştı." buyurunca, O da, "O beyt hangi beyittir, ey Allah'ın Resülü?" diye sormuş; Hz. Peygamber (s.a.) de "ya Ebâ Bekir, o beyti oku" deyince, Ebû Bekir (r.a.)de, yukarıda manasını verdiğimiz beyti okumuştur²⁵.

Malik oğlu Kâ'b'ın, bileğiyle olduğu kadar şiirleriyle de İslâm dininin yayılmasında yaptığı hizmetler pek büyüktür. Cahiliyyet dönemini henüz geride bırakmakta olan Arap toplumunda şiirin, yerine göre kılıçtan daha etkili iş gördüğü göz önüne alınacak olursa, İslâm şairlerinin bu devirde ne büyük bir hizmet ifa ettikleri daha iyi anlaşılır. Kâ'b ve diğer arkadaşlarının, özellikle söyledikleri hicviyeleri, anında ezberlenerek ağızdan ağıza kısa bir zaman-sonra yerini buluyor ve müşrikler üzerinde bir bomba etkisi yapıyordu. Bu cümleden olarak, İbnü Sirin'den şu dikkat çekici rivayet gelmektedir:

Hz. Peygamber (s.a) çıktığı seferlerinden birinde Malik oğlu Kâ'b'a seslenerek, "Ey Kâ'b, bize şiir inşad ederek develeri sür." buyurunca, Kâ'b, kasidelerini inşad etmeye başlar. Bu kasidelerin birinde şu iki beyit te geçer:

"Tihâmeh ve Hayber'de her öcün hükmünü yerine getirdikten sonra kılıçları kınına soktuk".

"Eğer bu kılıçlar konuşacak olsalardı, onların keskin olanları dile gelir ve bize Devs ya da Sakîf topluluklarından birini haber verirlerdi²⁶.

Bu kasidelerin okunması üzerine Allah'ın Elçisi'nin (s.a.) şöyle buyurduğu bildirilmektedir.:

"Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, işte bu, onlara oklarını saplanmasından daha beterdir".²⁷ Bu kasidenin duyulup yayılması üzerine Devs kabilesinin, Kâ'b'ın bu şiirinin sonucundan kortuğu için müslüman olduğu kaydedilmektedir. Bununla ilgili olarak onların kendi aralarında şöyle konuştukları bildirilmektedir: Başkalarının başına geldiği gibi sizin başınıza da bir fenalığın gelmesinden önce gidiniz ve kendiniz için eman dilcyiniz²⁸.

Günümüzdeki haberlerin yayılma hızında olmasa bile, o döneme göre, özellikle bir topluluğu ilgilendiren hiciv kasidelerinin çok kısa zamanda ağızdan

24. İbnü Hişâm, es-Siretu'n-Nebeviyyeh, Beyrut, 1391-/1971, 2. baskı, III, 273.

25. El-Merzubânî, a.g.k., s. 342.

26. Ebû İshâk İbrahim b.'Alî el-Ûsri el-Ûayravânî, Zehrü'l-Adâb ve Semeru'l-Elbâb, Mısır, 1970 I, 28; a.g. melf. el-İşâbeh, III, 302.

27. El-Ûayravânî, a.g.k., I, 28 ; a.g. melf., el-İşâbeh, III, 302.

28. El-Ûayravânî, a.g.k., I, 28 ; a.g. melf., el-İşâbeh, III, 302.

ağıza yayılarak yerine ulaşması gerçekten dikkat çekicidir. İşte, Devs kabilesinin de, yukarıdaki beyitlerin yaptığı bomba tesiriyle kendiliklerinden müslüman olması, şiirin, İslâm tarihinin bu başlangıç yıllarında nasıl bir etki yaptığını bize çok açık bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan, Hz. Peygamber'in (s.a.), sözü edilen bu usta şairlerine, İslâm'ın savunulması ve yayılmasındaki üstün hizmetlerinden dolayı ne yüksek bir değer ve paye verdiğini, Saadet Asrı'nın tarih akışı içerisinde daha iyi anlıyoruz.

Malik oğlu Kâ'b, 9/630 yılında yapılan Tebük seferine katılma niyetinde olduğu halde, hazırlanma işinde ağır davrandığından gereken hazırlığını zama yapamamış, bu yüzden söz konusu sefere katılamamıştır. İleride de görüleceği üzere, kendisiyle birlikte bu sefere kaçırmış bir kaç sahabe gibi O da bunun a cısını ve pişmanlığını gönülden duymuş; "keşke katılsaydım" diye yanıp yakılmıştır. Sefere çıkmış olan ordunun ardından gidip yetişmeyi tasarlamış ancak; bu arzusunu da yerine getirememiştir.²⁹ El-Buhârî ve Muslim'de yer alan Tebük seferiyle ilgili hadiseyi etraflıca açıklayan rivayetinde, "Allah'ın Elçisi'nin sefere çıkışından sonra her ne zaman insanların arasına çıkacak olsam, ya münafıklıkla itham edilmiş ya da Allah'ın mazur gördüğü güçsüz kalmış kişilerden başka bir kimseyi göremeyişim beni çok üzmeye başlamıştı" demektedir³⁰.

Aşağıdaki satırlarda da açıklanacağı üzere hem kılıcıyla ve hem de diliyle İslâmiyet'in yayılmasında büyük emeği geçmiş olan bu meşhur Sahabinin katılmadığı Tebük seferi, Hz. Peygamber'in (s.a.) son seferiydi. Mûteh savaşının (8/629) yenilgisinden bir müddet sonra, Suriye dolaylarındaki Hıristiyan Gassanî, Lahm ve Cuzâm gibi Arap kabilelerini yanına alan Bizans İmparatoru Heraklyüs'ün (610-641) büyük bir ordu hazırlayıp Müslümanlara saldırıya geçeceği, kendisinin de Humus'ta bulunduğu haberi Medine'ye ulaşınca, Hz. Peygamber (s.a.) , Mekke ve Medine dışındaki kabilelerden de asker toplamak suretiyle otuz bin kişilik bir ordu hazırlamıştı³¹. Bu sefere, büyük bir kılığın hüküm sürdüğü bir dönemde karar verilmesi, mevsimin çok sıcak olması, yolun uzun, düşmanın sayıca çok üstün bulunması ve meyvelerin olgunlaşmaya yüz tuttuğu bir sıraya rastlamasından dolayı, Müslümanların, yurtlarında kalarak geçirmekte oldukları sıkıntılardan kurtulma arzularını belli etmeleri göz önüne alınarak, sefere çıkacakların, kendilerini bu şartlara göre hazırlamalarını sağlamak gayesiyle, şimdiye kadar yapılan bütün seferler gizli tutulduğu halde bu sefer herkese açık ve seçik olarak duyurulmuştu³².

29. Bkz. el-Buhârî, a.g.k. VI, 4 ; Muslim, a.g.k., VIII, 107.

30. El-Buhârî, a.g.k., VI, 4-5 ; Muslim, a.g.k., VIII, 107..

31. El-Makrizî, a.g.k., I, 445-446.; Muhammed el-Hizârî Beg, Nûru'l-Yağîn, Beyrut, ts.s.232

32. El-Buhârî, a.g.k., VI, 4 ; Muslim, a.g.k., VIII, 106; 'Abdullah b. 'Abdillah el-Has'amî, er-Ravzu'l-Unuf fi Tefsiri Sireti li'bnî Hişâm, Mısır, 1937, IV, 173; İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 3-4 ; el-Makrizî, a.g.k., I, 446.

İşte, bu ve benzeri sebeplerden dolayı, Malik oğlu Kâ'bla ilgili kısmı büyük yer tutan Tebük seferine karşı Ashapta yaygın bir isteksizlik sezilmekteydi. Bu durumdan yararlanmaya çalışan münafıklar, Müslümanların sefere çıkmalarını önleyebilmek için geniş çaplı bir fitne kampanyasına başladılar. Böyle sıcak bir zamanda yola çıkılmayacağını yaymaya çalıştılar. Münafıkların başı olan 'Abdullah b. Ubeyy b. Selûl, "Muhammed (s.a.), Roma devletiyle savaşmayı oyuncak mı sanıyor? Allah'a yemin ederim ki, yarın, O'nun ashabının iplere vurulmuş hallerini görür gibi oluyorum³³." diyerek Ashabi seferden alakoymak için elinden gelen her çareye baş vuruyordu. Münafıkların bu olumsuz faaliyetleri o kadar ilerlememişti ki, bunlardan bir kısmının Yahudi Suveylim'in evinde, bu hususü görüşmek üzere toplandıkları haberi bile gelmişti. Bu haber üzerine, Hz. Peygamber (s.a.), oraya, Talha b. 'Ubeydillah idaresinde bir kaç kişi göndererek Suveylim'in evini ateşe verdimen suretiyle onların bu fitnelerini önleme gereğini duymuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.) bu tedbiri sayesinde münafıklar bir daha böyle bir eyleme kalkışma cesaretini kendilerinde bulamadılar³⁴.

Böyle olumsuz durumların devam ettiği sırada indirilen âyet-i kerimeler Ashab'ın maneviyatını yükseltmiş, bu sefere de canla başla hazırlanmalarını sağlamış, münafıkların olumsuz davranışlarının etkisini hiçe indirmiştir³⁵.

Zaman ve zemin bakımından bunca uygunsuz şartlara rağmen, mü'minler bütün varlıklarını ortaya koymuş; sefer için gereken her şeyin yerine getirilmesinde kusur etmemişlerdir. Başta, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve özellikle Hz. Osman olmak üzere, bütün Müslümanlar varlıklarını ortaya koymuşlar; öyleki İslam kadınları bile sahip oldukları zinet eşyası olarak neleri varsa getirip Hz. Peygamber'e (s.a.) takdim etmişlerdi. Bu arada gücü yetmediği için sefere katılma imkânı bulamayan kişilere de yardım eli uzatılmış ve onların da sefere katılmaları sağlanmıştı. Yine bunlardan bir kısım yoksul Sahabilerin, sefere, maddî bir yardımda bulunamadıklarından ağladıkları bile görülmekteydi³⁶. Diğer taraftan, uydurma bir takım bahanelerle sefere katılmamak için Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip özür beyan eden ve neticede kendilerine izin verilen bedevilerle münafıkların yanısıra, "Seniyyetu'l-Veda" denilen ayrılış tepesinden, başında bulunduğu taraftarlarıyla birlikte geri dönen münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy ve benzerlerinin durumu ise başlıbaşına hayret uyandıran bir görünüş sergiliyordu³⁷.

33. El-Mağrizî, a.g.k., I, 450; Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, İstanbul, 1396/1976, I, 226.

34. İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 5-6.

35. Bkz. Kur'an, Tevbe süresi, 38,39,81,82, 91 ; el-Mağrizî, a.g.k., I, 448.

36. Bkz. İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 6-7; el-Mağrizî, a.g.k., I, 446-447; A. Cevdet Paşa, a.g.k., I, 226; el-Mağrizî, a.g.k., 448-449; ayrıca, bkz. Kur'an, Tevbe süresi, 92.

37. İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 12.

İşte, böyle bir ortam içinde hazırlanan, yolculuk sırasında da, susuzluğun, açlığın yanısıra aşırı derecedeki sıcaklığın büyük etkisiyle, İslâm ordusunun çok zorluk çekmesi sebebiyle bu sefere "Gazvetü'l-'usreh", sefere katılan orduya da "Ceyşü'l-'usreh" ve bu seferin yapıldığı zamanı içine alan süreye de "Sa'atü'l-'usreh" denilmiştir³⁸. Kaynaklarımızda, sözü edilen sefer sırasında çekilen güçlüklerle dair örnekler verilirken, iki kişinin bir hurma tanesini bölüştüğü, zaman zaman bir hurma tanesinin elden ele dolalaştırılıp emildiği bile görülmüştü, denilmektedir³⁹.

Recep ayının başlarında çıkılan sefer yolculuğuna, Medine'den Şam'a giden yolun ortasında bulunan Tebuk'te son verildi. İslâm ordusu, o civardaki Hıristiyanlar üzerinde büyük bir korku bıraktı. Öyleki, bazı kabile reisleri hiç bir güçlük çıkarmadan cizye vermeyi kabul etti. O sıralarda Humus şehrinde bulunan Herakliyüs'ün savaşma niyetinde olmadığı anlaşıldı. Esasen, daha önceki savaş haberlerinin de yalan olduğu tesbit edildiğinden daha ileri gidilmedi. Nihayet savaş yapılmadan çok mühim faydalar sağlamış olan seferden geriye dönülerek Ramazan ayında Medineye ulaşıldı. Hz. Peygamber'in (s.a.) ve İslâm ordusunun karşılaşması çok muhleşem oldu⁴⁰.

Kısaca değinmeye çalıştığımız şartlar içerisinde gerçekleştirilen Tebuk seferine, Hz. Peygamber'in (s.a.) şairlerinden olan Kâ'b b. Malik, yukarıda belirtmiş olduğumuz ifadeleri sebebiyle katılmamıştı. Hz. Peygamber (s.a.), Tebuk'e varıncaya kadar Kâ'b'ı hatırlamamış, orada, "Malik oğlu Kâ'b ne yaptı?" diye sormuş, bazılarının değişik şeyler söylemesi üzerinc orada bulunan Mu'az b. Cebel (r.a.), "Ey Allah'ın Elçisi, biz ondan hayırdan başka bir şey görmedik" demiş olduğu ve Hz. Peygamber (s.a.)'in de birşey söylemeyerek susmuş bulunduğu kendi rivayetinden anlaşılmaktadır⁴¹. Söz konusu sefere katılmadığı için büyük bir pişmanlık ve üzüntü içinde günlerini geçiren Kâ'b, İslâm ordusunun geri dönüp Medineye doğru yol aldığı duyunca ne yapacağını şaşırır, huzura nasıl çıkacağını, huzurda ne söyleceğini derin derin düşünür, yakınlarına, etrafına danışmasına rağmen bir türlü karar veremez, büyük bir kararsızlık ve heyecan içinde düşünür, durur. Nihayet Hz. Peygamber (s.a.) dönünce doğru olanı söylemeye karar verir⁴².

Kâ'b, durumu hakkında bilgi verirken, bu arada, Hz. Peygamber'in (s.a.) seferden dönüşüyle ilgili olarak, "Allah'ın Elçisi (s.a.), seferden yalnız gündüzün

38. Kur'an, Tevbe süresi, 171; ayrıca bkz., el-Makrizî, a.g.k., I, 445.

39. Bkz. 'Abdullah b. A. b. Mahmûd en-en-Nesefî, Tefsîru'n-Nesefî, Mısır, ts. II, 148-149.

40. İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 41-42; Zekâi Konrapa, Peygamberimizi-İslâm Dini, İstanbul, ts, s. 356,

41. El-Buhârî, a.g.k., VI, 5 ; Muslim, a.g.k., VIII, 107.

42. El-Buhârî, a.g.k., VI, 5 ; Muslim, a.g.k., VIII, 107.

döner, önce Mescid'e girer ve orada iki rek'at namaz kılar sonra oradakilerle oturup sohbet ederdi." demektedir⁴³. Bu seferden dönüşünde de belirtildiği şekilde hareket eden Hz. Peygamber (s.a.), Mescid'de oturunca, büyük bir kısmı müna-fıklardan oluşan ve sayıları seksen küsür olduğu bildirilen kimseler, huzuruna gelerek kimi hasta olduğunu, kimi ateşinin yüksek bulunduğunu ileri sürerek yemin edip özürlerini beyan ederler; O da, onların bu sözlerini dinler, özürlerini kabul eder, onlara acır, onlar için Allah'tan af diler; neticede açık beyanlarını esas alır, gizlediklerini de Allah'a havale eder. Müslümanlarhıklarında hiç bir kuşku olmayan Kâ'b b. Malik, diğer iki arkadaşı olan Muraretu'bnu'r-Rebi' el-'Amri ve Hilâl b. Umeyyeh el-Vâkifî ise yalan söylemeyerek özürleri olmadığı halde adı geçen sefere katılmadıklarını açıklarlar⁴⁴. Kâ'b'ın, kaynaklarda geçen bu itirafı üzerine Hz. Peygamber (s.a.), "Buna gelince, şüphesiz ki, doğru söyledi der" ve O'na, "Kalk, Allah'ın, hakkında bir hüküm vermesine kadar bekle" buyurur. Hz. Peygamber (s.a.), Kâ'b'dan önce huzura giren, yukarıda adları geçen diğer iki sahabiye de Kâ'b'a söpdediklerini söylerek bu üç kişinin ayrı özellikte olduklarını ortaya koyar⁴⁵.

Hz. Peygamber (s.a.) suçlarını itiraf eden bu üç kişiyle konuşmayı kesmiş ve Müslümanların da onlarla konuşmasını yasak etmiştir. Bunlardan, adları geçen diğer iki sahabi evelerine kapanarak büyük bir pişmanlık ve üzüntü içerisinde Allah'tan bağışlanmalarını diler ve tevbeye devam ederler. Kâ'b ise, Mescid'e devam eder, Hz. Peygamber'in (s.a.) karşısına sık sık çıkar, O'na görünür, arkasında namaz kılar, selam verir, karşılığını bekler, hiç olmazsa kendisine bir tebessüm etmesini görmek ister; ancak beklediği davranışlardan hiç birini bulamaz. Bütün Müslümanların da kendisine karşı aynı şekilde davrandığını görünce ne yapacağını şaşırır, perişan olur. Öyleki, bir gün en yakın ve en samimi arkadaşı olan amcasının oğlu Ebû Katade'nin bile selamını almaması, kendisiyle konuşmaması üzerine kederinden kalırlur. Nihayet aynı gün Nebatlılardan bir kimse kendisine, Gassan melikinden bir mektup getirir. Mektupta, kendisine karşı takınılan tavır hatırlatılarak kendilerine katılması hususunda bir çağrı yapıldığını görünce, bu durumun, kendisi için daha büyük bir musibet teşkil ettiğini, konuyla ilgili sahih haberlerden öğreniyoruz⁴⁶ Kâ'b, söz konusu

43. El-Buḥârî, a.g.k., VI, 5; Muslim, a.g.k., VIII, 107; ayrıca bkz. Ebû Yusuf, Yâ'kûb b. Suffyân el-Besvî, Kitâbu'l-Ma'rifeti ve't-Târîḫ, 1394/1974, I, 318-319,

44. El-Buḥârî, a.g.k., VI, 5; Muslim, a.g.k., VIII, 107-108; İbnu Kuteybeh, el-Ma'ârif, Beyrut, 1390/1970, s. 150; el-Makrizî, a.g.k., 484-486; Huseyin b. Muhammed ed-Diyarbekrî, Tarihu'l-Ḥamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis, Mısır, 1283, II, 131.

45. El-Buḥârî, a.g.k., VI, 5-6; Muslim, a.g.k., VIII, 108, Ebû Yûsuf Y'akûb b. Sufyan el-Besvî, a.g.k., I, 318-319; İbnu Kesîr, a.g.k., IV, 44; el-Makrizî, a. g.k., I, 485-486.

46. Buhususla ilgili geniş bilgi için bkz. el-Buḥârî, a.g.k., VI, 6-7; Muslim, a.g.k., VIII, 109-110; ayrıca bkz., Muhammed el-Hizârî Beg, a.g.k., s. 236-237.

hadiseyi anlatırken "Allah 'ın , Kur'an'da, bunca genişliğine rağmen yeryüzü kendilerine dar geldi, âyetinin nitelendirdiği bir durumda idim" demektedir⁴⁷.

Özet olarak belirtmeye çalıştığımız bu durumun üzerinden kırk gün geçince, Allah'ın Elçisi (s.a.), Kâ'b'a ve diğer iki arkadaşına haber göndererek hanımlarından ayrı kalmalarını emreder. Bunun üzerine Kâ'b, hanımına, "ailene git, Allah'ın bu hususta hükmünü vermesine kadar onların yanında kal" diyerek onu ailesinin yanına gönderir. Bunlardan yalnız Hilâl b. Umeyy'l'nin hanımı, çok yaşlı olduğu ve bakıma muhtaç bulunduğu için kocasına hizmet etmek üzere Allah'ın Elçisi'nden izin ister ve kendisine bu izin verilir. Kâ'b'ın yakınları, O'nun da Hz. Peygamber'den (s.a.) izin istemesini kendisine tavsiye ederlerse de, hepsinden daha genç olduğu için izin istemeye yüzü tutmaz. Nihayet bir on gün de böyle geçer ve onların bu çileli günlerinin sayısı elliyi bulur. Ellinci gecenin sonunda, sabah namazının ardından tevbelerin kabul edildiğine dair kendisini müjdeleyen yüksek bir ses duyarak secdeye kapanır. Kâ'b, müjdeyi veren kimseye üzerinde bulunan iki elbiseyi çıkarır ve o zata verir. Kendisi de, o sıralarda başka giyeceği olmadığından başka birinden iki elbise ödünç alarak giyinir. Durumun öğrenilmesi üzerine herkes bölük bölük gelerek kendisini tebrik eder. Daha sonra Mescid'e giden Kâ'b, Muhacirlerden yalnız Talha'nın (r.a.), yerinden kalkarak hızlıca kendisine doğru geldiğini ve kendisini tebrik ettiğini anlatır, Talha'nın bu davranışını hiç bir zaman unutmadığını söyler. Mescid'te Hz. Peygamber'in (s.a.) çok sevinçli olduğunu gören Kâ'b, O'na selam verir, O da, "Anneden doğduğundan beri sana ulaşan en hayırlı gün sebebiyle gözün aydın olsun" buyurur. Kâ'b da 'Ey Allah'ın Elçisi, bu senin tarafından mıdır, yoksa Allah tarafından mıdır" diye sorar. Peygamber (s.a.) de "Hayır, bu benim tarafımdan değil, Allah tarafındandır" buyurur⁴⁸. Tevbesinin Yüce Allah tarafından kabul edilmesi üzerine bu durumun şükrünü ve sevincini karşılamak için, Kâ'b da diğerleri gibi servetinin büyük bir kısmını sadaka olarak verir⁴⁹.

İslâm tarihinde mühim bir yer tutan Tebuk seferinin sebep olduğu söz konusu hadisenin sonunda, bu sefere katılanlarla katılmayanlardan Kâ'b ve arkadaşları hakkında indirilen âyetlerin mealleri şöyledir:

"Andolsun ki, Allah, Peygamber'ini, içlerinden bir takımının gönülleri hemen hemen eğrilmek üzereyken güçlük zamanında O'na uyan Muhacirlerle Ensar'ı da tevbeye muvaffak kıldı ve sonra onların tevbelerini kabul etti; çünkü O çok esirgeyici, çok bağışlayıcıdır⁵⁰".

47. El-Buhârî, a.g.k., VI, 7; Muslim, a.g.k., VIII, 110; Ebû'l -Fidâ 'İmâduddin İsmâ'il, el-Muhtasar fî Ehbâr'i'l-Beşer, Beyrut, ts. I, 149.

48. Dana geniş bilgi için bkz., el-Buhârî, a.g.k., VI, 7-8; Muslim, a.g.k., VIII, 109-111; Carullah Mahmud b. 'Umer ez-Zemaşşerî, el-Keşşâf, Mısır, 1385/1966, II, 219; İbnu Hişam, a.g.k., IV., 175-181; el-Makrîzî, a.g.k., I, 486-488; İbnu Keşîr, a.g.k., IV,46-47,

49. El-Buhârî, a.g.k., VI, 8; Muslim, a.g.k., VIII, 111; İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 47.

50. Kur'an, Tevbe süresi, 117.

''Savaştan geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü bunca genişliğine ravmen onlara dar gelmiş, gönülleri de kendilerine sığınmamıştı. Neticede, yine Allah'ın gazabından affına sığınmaları dışında sığınacak bir yer olmadığını anladılar, sonra onları, tevbe edenlerden olsunlar diye tevbeye Muvafak kıldı. Şüphesiz ki, Allah, tevbeyle en çok kabul eden ve esirgeyen yine kendisidir⁵¹.

Büyük sahabilerden Kâ'b ve arkadaşlarının elli gün süren o çileli günlerde, dille anlatılması güç olan samimi bir pişmanlık içerisinde ettikleri ve kabule mazhar olan bu tevbeleri, âyetlerde geçen ''nasûh tevbe''ye örnek olarak gösterilmektedir. Nitekim Tefsir kitaplarında, bu tevbeden söz edilirken, tevbe-yi nasûhah, adları geçen üç sahabinin tevbelere benzer şekilde, yeryüzünün, bunca genişliğine rağmen, tevbe eden kişiye dar gelmesi ve gönlünün kedine sığınması tarzını yansıtan bir ruh hali çilelerinin yapılan tevbedir'' diye açıkladığını düşündükçe, Kâ'b ve arkadaşlarının elli gün süren çilelerinin ne olduğunu daha iyi kavrayabiliyoruz⁵².

Kaynaklarda, Tebuk seferine katılmayan sahabiler dört kısım halinde geçmektedir:

1. Medine'de kalmaları emredilip savaşa katılma sevabı kazananlar. Bunlar, Hz. Peygamber'in (sa.), bütün yakınlarının gözetilip kollanmasıyla vazifelendirildiği Hz. Aliyle, Medine'de kendi yerine bıraktığı Muhammed b. Meslemeh (v. 43/663) ve İbnu Umme Mektûm (v.23/643) olarak kaydedilen üç kişiden ibarettir.

2. Sefere katılmama hususunda mazur olanlar. Bunlar da çok yaşlı, güçsüz ve hastalardır.

3. Yoksul oldukları için binek ve yol azığı bulamadıklarından sefere katılamayan bu yüzden yanıp yakılan kimseler.

4. Sefere katılmada herhangi bir özürleri olmadığı halde katılmadıklarından günahkâr duruma düşenler. Bunlar da Kâ'b ve diğer iki arkadaşıyla Ebû Lubâbeh ve arkadaşlarından meydana gelen on kişidir.

Bu dört maddeye sokulmayan kimseler ise, kınanan kimseler olup bunların tamamını münafıklar teşkil etmektedir⁵³.

Dördüncü maddede yer alan sahabiler, yerinde de belirtildiği gibi iki kısım halinde değerlendirilmektedir. Bu iki kısımdan birincisini, çalışmamızın konusunu teşkil eden Kâ'b ve O'nun iki arkadaşı oluştururken ikinci kısmı da

51. Kur'an, aynı süre, 118.

52. Ez-Zemahşerî, a.g.k., II, 219; 'Abdullah en-Nesefî, a.g.k., II, 149.

53. Bu hususla ilgili olarak bkz. İbnu Keşîr, a.g.k., IV, 50; aynı melf. el-Bidâ'eh ve ve'n-Nihâ'eh, Beyrut-Riyad, 1966, V, 27.

yukarıda adı geçen Ebû Lubâbeh ve arkadaşları meydana getirmektedir. Bu ikinci kısımda yer alan ve hepsi yedi kişiden ibaret bulunan bu sahabeler de tembellikleri ve bazı dünyevî sebepler yüzünden Tebük seferine katılmamışlardı. Sefer çıkıldıktan sonra büyük bir pişmanlık ve üzüntü duymuşlar; günahlarının bağışlanmasını sağlamak için kendilerini Mescid'in direklerine bağlamış ve Hz. Peygamber'in (s.a.) gelip çözmesine kadar ipleri çözmemeye yemin etmişlerdi. Bu yedi kişiyi, Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye dönünce belirtilen biçimde görmüş; durumları hakkında bilgi almış ve "ben de, onlar hakkında bana emroluncaya kadar onların iplerini çözmemeye yemin ediyorum" buyurmuştu⁵⁴. Nihayet aradan fazla bir zaman geçmeden onlar hakkında, aşağıda meal olarak verdiğimiz âyet-i kerime nazil olarak günahlarının bağışlandığı bildirilmiştir:

"Diğer bir kısmı ise, günahlarını kabul ettiler. Onlar iyi bir işi başka kötü bir amelle karıştırdılar. Umulur ki, Allah onların tevbelerini kabul eder; çünkü Allah, gerçekten çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir"⁵⁵.

Yukarıdaki âyetin inmesi üzerine Allah'ın Elçisi (s.a.) onların iplerini çözdürmüştür. Onlar, bu büyük sevinç karşısında, Hz. Peygamber'e (s.a.), "ey Allah'ın Elçisi, işte bunlar, bizi m, senden geriye kalmamıza sebep olan mallarımızdır; bunları tasadduk et ve bizi temizle" diye samimi duygularını belli edince, O da "mallarınızdan bir şey almakla emrolunmadım" buyurarak kabul etmemiş⁵⁶; ancak bu hususla ilgili olarak ta, yukarıda mealen verdiğimiz âyeti izleyen şu âyet-i kerime inmiştir:

"Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin ve onunla kendilerini tamamen pak kılacağın sadaka al. Onlara dua et; çünkü senin duan onlar için bir rahattır. Allah, çok iyi işiten ve çok iyi bilendir"⁵⁷.

Söz konusu edilen bu yedi kişi, Kâ'b ve arkadaşları gibi tevbe etme hususunda geç kalmadan hemen günahlarını benimseyerek başlarının çaresine bakmışlardı. Kâ'b ve arkadaşları ise, tevbeyi geciktirerek işi Allah'ın takdirine havale etmiş ve bekleye durmuşlardı. Nitekim onların bu davranışlarıyla ilgili olarak "Diğer bir takımı da Allah'ın emrini bekleyerek (tevbelerini) geciktirmişlerdir. O, bunlara ya azap edecek ya da tevbelerini kabul edecektir. Allah, çok iyi bilen (her işi) tam bir hikmetle yapandır"⁵⁸ buyurulmuştur. İşte, onların böyle mühim bir hususta ağırdan almaları tam elli gün çile çekmelerine sebep olmuştur.

54. İbnu Keşir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, Mısır, ts. II, 387; ayn imelf. el-Bidâyah ve'n-Nihâyah, V, 26; Abdullah en-Nesefî, a.g.k., II, 143.

55. Kur'an, Tevbe süresi, 102.

56. Abdullah en-Nesefî, a.g.k., II, 143.

57. Kur'an, Tevbe süresi, 103.

58. Kur'an, aynı süre, 106; ayrıca bkz. Abdullah en-Nesefî, a.g.k., II, 144; H. Basri Çantay, Kur'an-ı Hakîm ve Meali Kerim, İstanbul, 1957, I, 297.

Yukarıdan beri bilinen yönlerini özetlemeye çalıştığımız, Hz. Peygamber'in (s.a.) üç mühim şairinden biri olan Kâ'b, diğerleri gibi, Saadet asrının bir çok olayını, şiirleriyle, büyük bir dikkatle kaydedip sağlam bir şekilde tarihe maletmiş bir şahsiyettir. Çok insan tarafından ezberlenmesi ve kuşaktan kuşağa hemen hemen hiç değiştirilmeden aktarılması sebebiyle, şiirle nakledilen hadiselerin sağlam belgeler halinde günümüze kadar gelebildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu cümleden olarak, O'nun İkinci Akabe Biatı'ndan başlamak üzere, Hz. Peygamber'in (s.a.) Medine dönemiyle ilgili bir çok hadiseyi şiirleriyle belgelediğini görüyoruz. Kâ'b'ın İkinci Akabe Biat'ında seçilen on iki nakıbın adını çok doğru olarak, yazdığı kasidesiyle bize kadar iletmesi gerçekten mühim bir hadisedir⁵⁹. O'nun savaş meydanlarındaki değişik durumları canlandıran, müslümanlara cesaret veren, onların yiğitliklerini dile getiren, karşı tarafa doyurucu cevaplar veren ve İslâmiyet'i öven, inkârcılığı yeren kasideleri yanında, savaş alanlarında şehit düşen müslümanların adlarını beyitlerinde nakşeden gayretleriyle İslâm tarihine yaptığı hizmetler pek büyüktür⁶⁰.

O'nun, sonraki devirlerde Hz. Osman'ın önde gelen taraftarlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Osman'a karşı yapılan ihtilâl sırasında kendisine yardımcı olmuş ve Ensar'ı da O'na yardım etmeleri için teşvik ettirir. Adı geçen Halife, bu ihtilâl sırasında şehit edilince (35/656) Kâ'b'ın, bazı sebeplerden dolayı Hz. Ali'nin yanında yer almadığı görülmektedir⁶¹.

Hayatının son yıllarında gözleri kör olan ve yetmiş yedi yaşında vefat ettiği bildirilen Kâ'b'ın ölüm tarihi üzerinde belirli bir ittifak sağlanamamıştır. O'nun ölüm tarihi, Hicret'in kırkıncı yılından ellinci yılını aşan tarihler arasında değişik rakamlar halinde gösterilmektedir⁶². Bununla birlikte O'nun ölüm tarihini Hicret'in ellinci yılları civarında düşünmemiz mümkün görünmektedir. Cahiliyyet döneminde kabilesiyle Evs kabilesi arasında geçen savaşlarda hem diliyle ve hem kılıcıyla mücadele eden etkili bir kişi olması, İkinci Akabe Biatı'ndan önce İslâmiyet'i kabul etmesi ve bu biata katılıp o tarihî günü söylediği kasidesiyle ebedileştirmesi göz önüne alınacak olursa Kâ'b'ın, sözü edilen biat sırasında yirmi yedi yaşından aşağı olmaması gerekir. Bütün bu durumlar O'nun, ellinci Hicret yılında veya bu tarihten biraz sonra vefat ettiği kanaatine varmamızı kolaylaştırıyor.

59. İbnu Hişâm, a.g.k., II, 87-88; İbnu Keşir, es-Siretu'n-Nebeviyyeh, II, 199-200.

60. Bkz. İnu Hişâm, a.g.k., IV, 27,28; II, 146; İbnu Kesir, es-Siretu'n-Nebeviyyeh, III, muhtelif sayfalar.

61. Ez-Zırıklı, a.g.k., VI, 85; İ.A., VI, 5.

62. Bkz. İbnu Hacer, Tehzibu't-Tehzib, V, 44; M.b. Ahmed ez-Zehabi, el-Kâşif, Mısır, 1972, III, 9; ez-Zırıklı, a.g.k., VI, 85; İ.A., VI, 5.